

Лондар С. Л.,

доктор економічних наук, професор,
перший віце-президент Академії фінансового управління
Міністерства фінансів України,

Шірінян Л. В.,

кандидат економічних наук,
докторант Науково-дослідного фінансового інституту
Академії фінансового управління Міністерства фінансів України

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ФІНАНСОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ

Висвітлено європейський досвід фінансового регулювання страховиків ЄС. Наведено порівняльну характеристику фінансових інструментів регуляторів ЄС з відповідними в Україні. Розкрито проблемні питання, пов'язані із забезпеченням платоспроможності страховиків. Запропоновано заходи щодо реалізації ефективної державної політики на національному страховому ринку.

Ключові слова: фінансові інструменти, Директиви «Solvency I» і «Solvency II», маржа платоспроможності, мінімальний капітал, ризики.

Державне регулювання страхової діяльності має дуже важливе значення для забезпечення стабільності фінансової системи, тому в більшості країн характеризується жорстким регламентуванням використання фінансових інструментів. На сьогодні ринкові умови вимагають формування ефективнішої державної регуляторної політики, удосконалення та пошуку нових засобів регулювання. Відкритість страхових ринків зумовлює розвиток співпраці та інформаційної взаємодії між страховими регуляторами з метою забезпечення захисту інтересів страхувальників та стабільності соціально-економічного розвитку країни.

В Україні основним фінансовим інструментом державного регулювання страхової діяльності в сучасних умовах є податки; фінансовими важелями — нормативи платоспроможності, нормативи інвестування коштів страхових резервів, нормативи витрат на ведення справи, нормативи щодо перестраховування, нормативні показники концентрації і конкурентоспроможності на ринку тощо¹. Мета цього дослідження полягає в аналізі європейських вимог до платоспроможності страхових компаній та європейського досвіду фінансового регулювання і формулюванні пропозицій щодо можливості його застосування в Україні. Адже ринки провідних європейських країн, зокрема Великобританії, Франції, Німеччини, є одними з найпотужніших страхових ринків світу. Загальний обсяг страхових премій за ризиковими

¹ Финансовые инструменты социально-экономического развития государства : кол. моногр. / под ред. проф. А. Д. Данилова. — К. : Компьютерпресс, 2009. — 288 с.; Шірінян Л. В. Удосконалення організації фінансів та оподаткування страхових компаній України / Л. В. Шірінян // Економіка України. — 2010. — № 6. — С. 55–66; Шірінян Л. В. Комплексна оцінка конкурентного середовища на ринку страхових послуг України / Л. В. Шірінян // Фінанси України. — 2011. — № 3. — С. 76–85.

видами страхування європейського ринку в 2009 р. дорівнював 1057 млрд євро², з них 22,4 % припадало на Великобританію, 20,5 % – Францію, 17,3 % – Німеччину³. У зв'язку з цим актуальним є аналіз практики державного регулювання платоспроможності європейських страхових компаній та врахування її при уніфікації вітчизняного страхового законодавства з міжнародними стандартами.

Серед науковців і практиків, які розглядали питання державного регулювання страхового ринку, можна назвати вітчизняних фахівців: О. І. Барановського, Н. М. Внукову, Л. В. Временко, О. О. Гаманкову, М. Я. Дем'яненко, А. М. Єрмошенка, Л. В. Нечипорук, С. С. Осадця, Н. В. Ткаченко, В. І. Успенко, В. М. Фурмана; російських науковців: Е. С. Гребенщикова, М. С. Жилкіну, Г. А. Насирову, Л. А. Орланюк-Малицьку, В. В. Степанова, Я. Е. Телепіна, К. Е. Турбіну та ін. Розробки цих авторів дали можливість комплексно підійти до важливих проблем розвитку страхування, але система державного регулювання страхової діяльності в Україні потребує подальшого вдосконалення, кризові явища 2008–2009 рр. виявили низку прогалин, які необхідно усунути.

Одним із найважливіших фінансових важелів державного регулювання страхової діяльності є встановлення вимог до платоспроможності страхових компаній. Вперше концепція маржі платоспроможності, яка стала основою сучасного підходу в Європі, з'явилася у 1946 р. у Великобританії⁴. Вона передбачала, щоб у компанії, яка спеціалізується на іншому страхуванні, ніж страхування життя (далі – non-life), загальні активи перевищували загальні зобов'язання на 10 % від розміру страхових премій. На сьогодні платоспроможність в Європі визначається двома системами вимог – “Solvency I” і “Solvency II” (табл. 1).

Вимоги *Першої Директиви ЄЕС 1973 р.* щодо non-life-страхування (73/239/ЄЕС та 73/240/ЄЕС від 24.07.1973) стали першими єдиними вимогами до платоспроможності страхових компаній ЄС⁵. Їх науковим підґрунтям були праці С. Компейна, який у 1948 р. опублікував звіт про платоспроможність 10 голландських страховиків життя у період 1926–1945 рр., та Т. Пентикайнена, який вперше дав визначення фактичної маржі платоспроможності (Available Solvency Margin – ASM) як різниці між активами та зобов'язаннями⁶.

² European Insurance in Figures // CEA Statistics. – Brussels, 2010. – № 42. – 54 p.

³ Statistical Yearbook of German Insurance 2010 / ed. by M. Wolgast, A. Theis. – Berlin : GDV, 2011. – 128 p.

⁴ *Outreville F. J.* Theory and Practice of Insurance / F. J. Outreville. – L. : Kluwer Academic Publishers, 1997. – 340 p.

⁵ Страхование: принципы и практика : пер. с англ. / сост. Д. Бланд. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 416 с.; *Белянкин Г. А.* Платежеспособность страховой компании / Г. А. Белянкин // Финансы. – 1999. – № 1. – С. 45–49.

⁶ *Campagne C.* Standard Minimum de Solvabilité, Applicable aux Entreprises d'Assurances / C. Campagne // Report of the OECF ; reprinted in *Verzekerings-Archief*. – 1971. – 4 p.; *Pentikainen T.* Insurance Solvency and Financial Strength / T. Pentikainen, H. Bonsel, M. Pessonen etc. – Helsinki : Nakapaino Oy, 1989. – 89 p.

Європейські системи фінансового регулювання і вимог до платоспроможності страховиків

Назва (Директива)	Нормативне забезпечення (Директиви ЄЕС)	Спеціалізація страховика	Набрання чинності вимогами	Завершення чинності вимог
Перша	73/239/ЄЕС та 73/240/ЄЕС від 24.07.1973	Non-life	1978	2003
	79/267/ЄЕС від 05.03.1979	Life	1983	2003
Solvency I	2002/13/ЄС від 05.03.2002	Non-life	2004	—
	2002/12/ЄС від 05.03.2002	Life	2004	—
Solvency II	2009/138/ЄС від 25.11.2009	Non-life / Life	2012	—

Згідно з Директивою 73/239/ЄЕС від 24.07.1973 кожна страхова організація повинна мати⁷:

- технічні резерви (Technical Reserves), що відповідають взятим за договорами зобов'язанням. Обсяг цих резервів і правила їх розміщення визначаються країною-учасницею самостійно;
- необхідний резерв (маржу) платоспроможності (Required Solvency Margin – RSM) як додаткову фінансову гарантію. Резерв має бути вільним від будь-яких зобов'язань. У Директиві наголошено, що необхідно передбачити, щоб цей резерв відповідав загальному обсягу операцій підприємства і визначався згідно з двома індексами надійності, що ґрунтуються, в одному випадку, на преміях, що надійшли, у другому – на страхових виплатах;
- мінімальний гарантійний фонд (Minimum Guarantee Fund – MGF), що складається з вільного від зобов'язань майна в обсязі до 1/3 резерву платоспроможності. Резерв платоспроможності RSM у процесі діяльності не може бути нижчим за MGF. Цей фонд необхідний для того, щоб страхові організації з моменту створення мали у своєму розпорядженні достатні кошти.

Крім того, відповідно до національних законодавств страхові організації до початку діяльності повинні мати у своєму розпорядженні сплачену частину статутного капіталу, в деяких країнах – фонд на організаційні витрати, а в процесі діяльності – звичайні резерви (які формуються разом з технічними). У сукупності зазначені фонди є фінансовими гарантіями платоспроможності та надійності страховика. Сплачену частину статутного

⁷ First Council Directive 73/239/EEC of 24 July 1973 on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to the taking-up and pursuit of the business of direct insurance other than life assurance // Official Journal. – 1973. – L 228. – P. 3–19.

капіталу (мінімальний початковий фонд у товариствах взаємного страхування) визначає національне законодавство.

Згідно з прийнятим у країнах ЄС порядком платоспроможність страхової організації оцінюють шляхом порівняння фактичного резерву платоспроможності (так званої фактичної маржі платоспроможності ASM) з його розрахунковою величиною (необхідною маржею платоспроможності RSM). ASM – це власні засоби страховика, вільні від зобов'язань; RSM – показник, який характеризує необхідний мінімальний рівень платоспроможності для цієї страхової організації.

Алгоритм розрахунку RSM з ризикових видів страхування здійснюється на базі премій (з пороговим значенням 10 млн євро) та на базі збитків (з пороговим значенням 7 млн євро), за якими визначаються індекси премій та виплат⁸. Для премій і виплат, що є меншими за порогові значення, застосовують більші множники, а для премій і виплат понад порогові значення – менші множники. На останній стадії розрахунку, шляхом порівняння індексів премій та виплат і вибору найбільшого з них, визначають RSM, обсяг якого порівнюють з ASM і роблять висновок щодо стану платоспроможності.

Перша Директива ЄЕС 1979 р. щодо life-страхування (79/267 ЄЕС від 05.03.1979) встановила вимоги до платоспроможності страховиків, які здійснюють страхування життя (далі – life) у країнах ЄС. Документ визначає правила формування математичних резервів (Mathematical Reserves). Маржу платоспроможності RSM розраховують за алгоритмом, що включає цикл визначення першої величини (добуток 4 % від суми математичного резерву без перестраховування на показник частки перестраховування) і цикл визначення другої величини (добуток 0,3 % від різниці між виплатами і математичним резервом на показник частки перестраховування). RSM визначають шляхом додавання першої і другої величин. Якщо розрахункова величина RSM виявилася меншою за MGF, з позицій державного регулювання за RSM приймають величину MGF⁹.

Отже, в Перших Директивах non-life 1973 р. і life 1979 р. увагу здебільшого звертали на забезпечення мінімальної і необхідної маржі платоспроможності та наявності резервів. Конкретна величина MGF страховика залежить від його спеціалізації: для здійснення страхування життя розмір MGF становить 800 тис. євро, а для видів страхування інших, ніж страхування життя – від 200 тис. до 1400 тис. євро. Якщо страховик здійснює всі

⁸ First Council Directive 79/267/EEC of 5 March 1979 on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to the taking up and pursuit of the business of direct life assurance // Official Journal. – 1979. – L 063. – P. 1–18.

⁹ First Council Directive 79/267/EEC of 5 March 1979 on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to the taking up and pursuit of the business of direct life assurance // Official Journal. – 1979. – L 063. – P. 1–18; *Орланюк-Малицкая Л. А.* Платежеспособность страховой организации / Л. А. Орланюк-Малицкая. – М. : АНКІЛ, 1994. – 427 с.

види страхування, його гарантійний фонд має бути не меншим за більшу з перелічених величин¹⁰.

Сучасною системою державного фінансового регулювання “Solvency I” (так звані нові Директиви 2002/13/ЄС і 2002/12/ЄС від 05.03.2002) внесено низку змін до Перших Директив:

- Директива 2002/12/ЄС Європейського парламенту та Ради від 05.03.2002 вносить зміни до Директиви 79/267/ЄЕС від 05.05.1979 у частині, що стосується вимог до маржі платоспроможності life-компаній;
- Директива 2002/13/ЄС Європейського парламенту та Ради від 05.03.2002 вносить зміни до Директиви 73/239/ЄЕС від 24.07.1973 у частині, що стосується вимог до маржі платоспроможності non-life-компаній.

За Новими Директивами страхова організація повинна виконувати вимоги до платоспроможності на будь-яку дату, а не тільки на момент складання балансу. Упорядковуються види майна, які включаються до ASM. Вони поділяються на три групи: 1) найбільш надійні, які можуть бути включені до фактичної маржі платоспроможності без обмежень; 2) менш надійні, які можуть бути включені з певними обмеженнями; 3) кошти, що можуть бути включені до фактичної маржі платоспроможності тільки з дозволу органів страхового нагляду.

Змінилися також вимоги до розміру MGF. Відповідно до Директив “Solvency I” розмір MGF для страхових life-компаній, а також для страхових компаній, що здійснюють страхування відповідальності, повинен дорівнювати 3 млн євро; для інших страховиків – 2 млн євро. Згідно з новими вимогами розмір MGF поставлено в залежність від зміни споживчих цін, що публікується статистичною службою ЄС Eurostat. Якщо індекс споживчих цін збільшиться менше, ніж на 5 %, розмір MGF не перераховуватиметься.

Суттєвою зміною в розрахунку ASM є те, що до неї не можуть бути включені збитки, несплачені дивіденди, власні акції, викуплені власне страховиком. Запроваджуються також застереження щодо розрахунку ASM, якщо акціонерний капітал сплачено не повністю.

Внесено зміни до розрахунку RSM¹¹:

- при розрахунку RSM на основі показника премій порогові значення збільшено з 10 млн до 50 млн євро; у розрахунку RSM на основі показника виплат порогові значення збільшено з 7 млн до 35 млн євро, і вони перераховуватимуться залежно від зміни індексу споживчих цін, що публікується Eurostat;
- для розрахунку коефіцієнта власних коштів, спрямованих на виплату відшкодувань, використовуються звітні дані трьох останніх років, а не одного, як раніше; якщо RSM останнього звітного року зменшилася порівняно з попереднім періодом, враховується RSM попереднього року, скоригована на коефіцієнт зміни резервів збитків.

¹⁰ Гаманкова О. О. Фінанси страхових організацій : навч. посіб. / О. О. Гаманкова. – К. : КНЕУ, 2007. – 328 с.

¹¹ Приходько В. С. Бухгалтерський облік страхової діяльності : навч. посіб. / В. С. Приходько. – К. : Лібра, 2002. – 216 с.

У Директиві 73/239/ЄЕС є нова стаття, що розширює коло повноважень державних органів страхового нагляду, згідно з якою такі органи мають право: 1) вимагати від страхової організації план фінансового оздоровлення, якщо є загроза порушення прав страхувальників; 2) у разі погіршення фінансового стану страховика встановлювати для нього вищий рівень RSM; 3) для розрахунку RSM зменшувати вартість активів, які включаються до ASM, а також частку перестраховика у виплатах, що використовується для розрахунку коефіцієнта власних коштів, які спрямовуються на виплату страхових відшкодувань.

Недавній досвід показав, що система “Solvency I” недостатньо враховує ризики діяльності страховика, якісні чинники його діяльності, зокрема інвестиційний, ринковий і кредитний ризики, страхові ризики з довгостроковим періодом урегулювання збитків, ризики перестраховування. Крім того, співпраця між регуляторами країн – членів ЄС поки що остаточно не організована, і повноваження регуляторів однієї держави суттєво відрізняються від повноважень регуляторів іншої держави, що призводить до нерівних умов щодо захисту власників полісів у різних країнах – членах ЄС.

Нова концепція нагляду за платоспроможністю страховиків “Solvency II” була прийнята 25 листопада 2009 р. (2009/138/ЄС). Під час її підготовки проаналізовано системи страхового регулювання різних розвинутих країн (Нідерландів, Швейцарії, Великобританії, США, Сінгапура, Канади)¹². У концепції використано досвід регулювання ризикового капіталу (Risk-Based Capital – RBC) у США, Канаді, Японії, Йорданії та Індонезії. Вимоги RBC ґрунтуються на тому, що компанія повинна володіти капіталом для покриття кожного виду ризику, з яким має справу.

Директива 2009/138/ЄС про затвердження системи “Solvency II”, яка ґрунтується на оцінці ризиків¹³, набирає чинності з 1 листопада 2012 р. Вимоги до платоспроможності в ній, порівняно з “Solvency I”, ускладнюються. “Solvency II” концентрує увагу на активах страхової компанії. Страховики зобов’язані враховувати ринковий ризик (ризик зниження вартості інвестованих активів страховиків), кредитний ризик (ризик неплатоспроможності третьої особи), операційний ризик (системний ризик) і ризик неплатоспроможності перестраховика (ризик дефолту контрагента). Можна стверджувати, що “Solvency II” – це фундаментальний перегляд режиму достатності капіталу в галузі страхування Європейського Союзу, який передбачає вирішення таких завдань:

- формування загальноєвропейських вимог до капіталу та стандартів управління ризиками, які застосовуватимуться замість вимог “Solvency I”;
- покращання захисту власників страхових полісів;

¹² Єрмошенко А. М. Нова політика у сфері платоспроможності страхових компаній європейського співтовариства / А. М. Єрмошенко, В. В. Поплавська // Страхова справа. – 2007. – № 11. – С. 103–109.

¹³ Directive 2009/138/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II) // Official Journal. – 2009. – L 335. – P. 1–155.

- поліпшення міжнародної конкурентоспроможності страховиків і перестраховиків ЄС;
- покращання ризик-менеджменту страховиків і перестраховиків ЄС;
- забезпечення прозорості ринку.

Під дію “Solvency II” підпадатимуть усі страхові та перестрахові компанії у разі, якщо:

- прибуток від щорічного загального обсягу підписаних премій підприємства перевищує 5 млн євро;
- загальний обсяг технічних резервів включно з валовим доходом від повернення сум, які підлягають відшкодуванню, відповідно до договорів про перестраховування та зобов’язань спеціальних юридичних осіб, перевищує 25 млн євро;
- загальний обсяг технічних резервів страхової організації, що входить до групи (валовий дохід від повернення сум, які підлягають відшкодуванню, відповідно до договорів про перестраховування та зобов’язань спеціальних юридичних осіб), перевищує 25 млн євро;
- діяльність страхових організацій стосується послуг зі страхування чи перестраховування, які включають страхування ризиків відповідальності, некредитоспроможності та фінансових втрат, за винятком випадків, коли останні є додатковими ризиками іншого класу;
- діяльність страхових організацій стосується послуг із перестраховування, фінансова вартість яких перевищує 0,5 млн євро від загального обсягу підписаних премій, або 2,5 млн євро від валового доходу від повернення сум технічних резервів, які підлягають відшкодуванню, відповідно до договорів про перестраховування та зобов’язань спеціальних юридичних осіб, або більше 10 % від загального обсягу підписаних премій чи більше 10 % валового доходу від повернення сум технічних резервів, які підлягають відшкодуванню, відповідно до договорів про перестраховування та зобов’язань спеціальних юридичних осіб.

Якщо будь-які з вказаних сум були перевищені протягом трьох років, умови “Solvency II” застосовуються, починаючи з четвертого року.

Можна стверджувати, що “Solvency II” враховує розмірний ефект у діяльності страховиків або принцип пропорційності розмірів і обсягу відповідальності: невеликі організації не повинні мати дуже великі витрати з розрахунку ризиків і складання звітності. Встановлення жорсткіших вимог до достатності капіталу та ризик-менеджменту для великих страховиків сприятиме зменшенню ризиків їх неплатоспроможності, збитків споживачів та дестабілізації ринку.

Структура “Solvency II” складається з трьох компонентів (табл. 2), що охоплюють кількісні і якісні вимоги платоспроможності та ринкову дисципліну. Серед кількісних вимог найсуттєвішими залишаються вимоги до обсягів MCR і SCR, серед якісних – наявність у страховика власної системи оцінки ризиків та платоспроможності, дотримання ринкової дисципліни, системи розкриття інформації.

Компонент 1 (кількісні вимоги). “Solvency II” встановлює два методи для оцінки маржі платоспроможності: стандартна європейська формула та

Структура основних вимог “Solvency II” за Директивою 2009/138/ЄС

Компонент 1 (кількісні вимоги платоспроможності)	Компонент 2 (якісні вимоги платоспроможності)	Компонент 3 (ринкова дисципліна)
Вимога до розміру мінімального необхідного капіталу (MCR)	Реалізація ефективного ризик-менеджменту включно з внутрішнім контролем і внутрішнім аудитом у компанії	Прозорість з метою зміцнення ринкових механізмів
Вимоги до розрахунку достатності капіталу – необхідного платоспроможного капіталу (SCR)	Власна оцінка ризику і платоспроможності (ORSA) з метою визначення і вимірювання ризиків, пов’язаних з подіями в коротко- і довгостроковому періодах, які можуть вплинути на управління ризиками і платоспроможність	
Вимоги до перестраховування та інших процедур з метою зниження ризиків		
Вимоги до розрахунку власного капіталу	Загальні вимоги до впровадження прозорої структури управління та ухвалення рішень і менеджменту компаній	Вимоги до публічного розкриття інформації з метою зміцнення дисципліни
Норми розрахунку технічних резервів	Реалізація актуарної функції в компанії стосовно розрахунку капіталу з метою управління на основі оцінки ризиків і техніки моделювання	
Принцип “розумної поведінки” у вимогах до інвестицій, свобода інвестицій	Відповідність активів і зобов’язань страховика	Надання звітності наглядовим органам
	Діяльність наглядових органів на рівні ЄС, прозорість, права та обов’язки регуляторів	

внутрішня модель, самостійно розроблена компанією та узгоджена регулятором країни.

Вимоги до формування розміру нормативного капіталу складаються з двох рівнів, що є подібним до умов “Solvency I”:

- мінімальні вимоги до капіталу (Minimum Capital Requirements – MCR). У разі їх недотримання орган страхового нагляду має право негайно відкликати ліцензію на здійснення страхової діяльності;
- вимоги достатності капіталу для забезпечення платоспроможності або так званій необхідний платоспроможний капітал (Solvency Capital Requirements – SCR). Наявність необхідного платоспроможного капіталу – ключова вимога до платоспроможності, яка ґрунтується на оцінці ризиків. У разі їх недотримання орган страхового нагляду може вимагати надання плану фінансового оздоровлення, призначати своїх представників у керівні органи компанії, обмежувати використання активів і застосовувати інші санкції.

Вимога щодо наявності мінімального необхідного капіталу MCR у “Solvency II” є подібною до вимоги щодо мінімального гарантійного фонду MGF у “Solvency I”. Однак обсяг MCR згідно з “Solvency II” збільшується і становить:

- 1) 2,2 млн євро для організацій, які займаються non-life-страхуванням, включаючи кептивні страхові організації, за винятком покриття всіх або деяких ризиків відповідальності і поруки (тоді він повинен становити не менше 3,2 млн євро);
- 2) 3,2 млн євро для організацій, що займаються life-страхуванням, включаючи підконтрольні страхові організації;
- 3) 3,2 млн євро для перестраховальних організацій, окрім підконтрольних перестраховальних організацій, у яких мінімальний необхідний капітал повинен бути не менше 1 млн євро;
- 4) сума величин, встановлених у підпунктах 1 та 2 для страхових організацій у разі одночасного проведення страхування життя та страхування, не пов’язаного із життям.

Найбільш складним і трудомістким є розрахунок необхідного платоспроможного капіталу (SCR), який має містити індивідуальні елементи ризику, зібрані в єдине ціле (рис. 1). Кожний з наведених модулів на рис. 1 має деталізоване пояснення і відповідні складові. Детальний аналіз останніх виходить за межі цієї публікації. Зауважимо, що значення показника SCR не є константою, а щоразу змінюватиметься залежно від ризиків, з якими має справу страхова компанія. Отже, SCR стає випадковою величиною і може описуватися за допомогою функції розподілу, яка визначає ймовірність можливих значень SCR. Тож, з метою сприяння якісному управлінню ризиками та узгодження регуляторної вимоги до капіталу з особливостями галузі SCR слід визначати як економічний капітал, що має утримуватися страховими та перестраховальними організаціями з гарантією того, що банкрутство виникатиме не частіше одного разу на 200 випадків, або альтернативно, що ці організації матимуть змогу з імовірністю – не менше 99,5 %

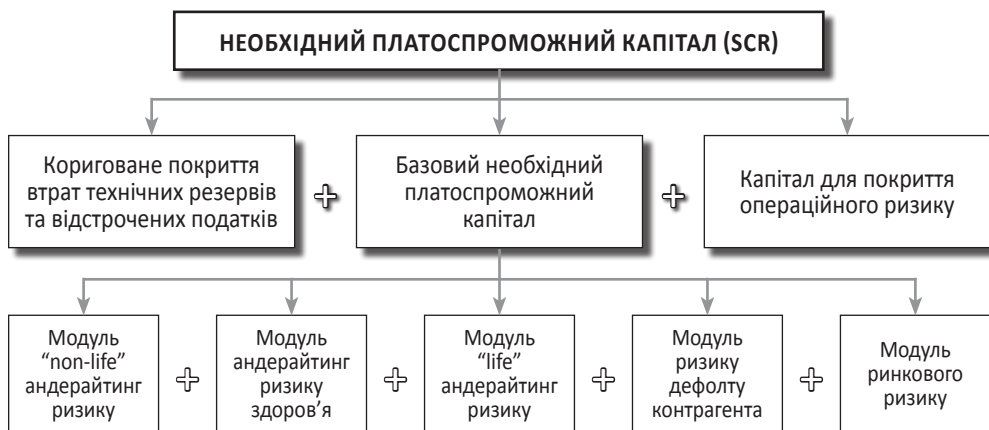

Рис. 1. Схема розрахунку необхідного платоспроможного капіталу (SCR) на основі стандартної формули регулятора ЄС

виконувати свої зобов'язання перед власниками полісів і бенефіціаріями впродовж наступних 12 місяців.

Компонент 2 (якісні вимоги) передбачає процедуру інспекційного контролю. Наглядові органи оцінюють не тільки фінансові показники, а й стратегії, основні бізнес-процеси, ризики страховика. Якщо наглядові органи оцінять рівень капіталу, розрахований відповідно до “Solvency II” як недостатній, то матимуть право вимагати його збільшення. Водночас вони мають право застосовувати санкції до менеджерів і власників компанії, а також проводити виїзні перевірки. Крім того, у кожного страховика повинна бути власна система оцінювання ризиків та платоспроможності, яка є, з одного боку, інструментом для страхових компаній, що допомагають їм приймати правильні рішення під час заняття страховою діяльністю, а з другого боку, інструментом для наглядових органів, спрямованим на визначення ризиковості портфеля компанії.

Заслуговує на окрему увагу фінансове регулювання страховиків ЄС органами контролю. Для цього розглянемо, з чого складається структура капіталу страховика і його власних коштів (рис. 2). З одного боку, власні кошти (ВК) дорівнюють різниці ринкової вартості активів і ринкової вартості пасивів, з другого – обсяг власних коштів дорівнює сумі нормативно необхідного платоспроможного капіталу (SCR) і надлишкового капіталу (НК). Причому нормативно необхідний платоспроможний капітал (SCR) є більшим за мінімально необхідний капітал (MCR). Величина SCR не входить до складу власних коштів, а є формально розрахунковим показником. Умовою платоспроможності є $SCR > MCR$, $BK > SCR$.

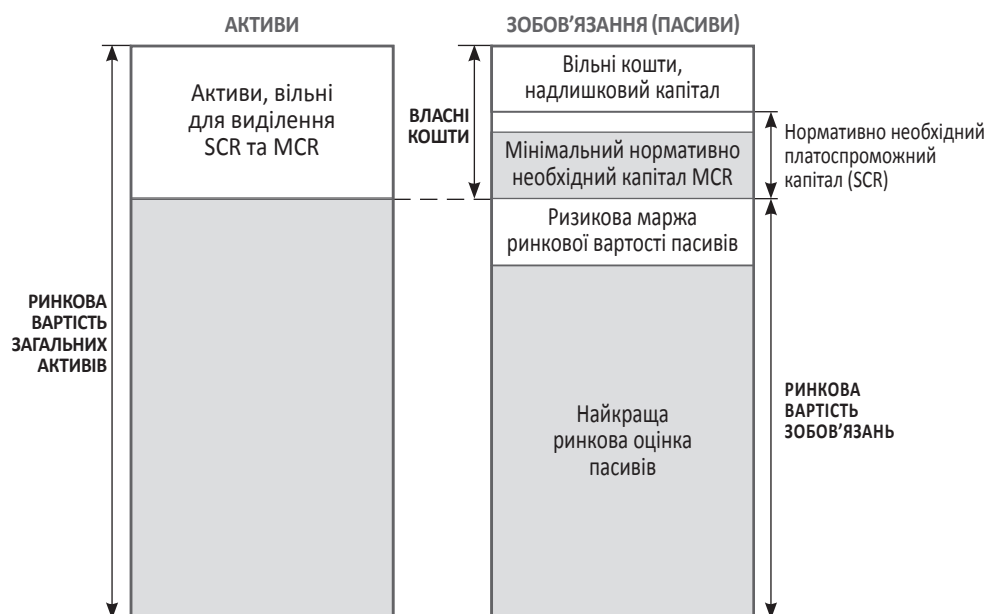

Рис. 2. Принципова структура капіталу страховика ЄС та його власних коштів відповідно до сучасних ринкових принципів оцінки вартості

За умови використання регулятором страхового ринку трирівневої оцінки можна стверджувати, що страховик отримує:

- “червону картку” – видалення з ринку, якщо $HK \leq 0$ і $SCR \leq MCR$ або $BK < SCR$;
- “жовту картку” – попередження і санкції, якщо $HK \geq 0$ і $SCR = MCR$ або $HK = 0$ і $SCR \geq MCR$ або $BK = SCR$;
- “зелену картку” – дозвіл на продовження діяльності, якщо $HK \geq 0$ і $SCR > MCR$ або $BK > SCR$.

Такий ступеневий і полегшений метод втручання може бути застосований на будь-яку дату перевірки, а не тільки за результатами річного звіту. На нашу думку, цей метод доцільно впроваджувати для фінансового регулювання страхової галузі в Україні.

Компонент 3 (ринкова прозорість). Для того щоб упевнитися, що внутрішня модель страховика або перестраховика працює правильно, необхідно встановити тісний контакт компаній з наглядовими органами щодо розкриття інформації. Страховики ЄС зобов'язані щороку публікувати звіти про свій фінансовий стан, що включають, зокрема, опис бізнесу та системи корпоративного управління, оцінку його адекватності ризик-профілю страховика, схильність до ризиків, методи оцінювання активів і зобов'язань, структуру і якість власного капіталу, розміри MCR і SCR, інформацію про будь-яку невідповідність MCR або SCR за звітний період. Більшість страховиків ЄС публікують повний фінансовий звіт за стандартними формами на своїх офіційних сайтах в інтернеті.

Фінансове регулювання страховиків України в сучасних умовах необхідно вдосконалювати. Подібно до Першої Директиви ЄС законодавством України для забезпечення платоспроможності теж передбачено калькуляцію і порівняння “фактичного запасу (маржі) платоспроможності” (ФЗП або ФМП) та “нормативного запасу (маржі) платоспроможності” (НЗП або НМП) страховика, згідно з яким повинна зберігатися умова $ФМП > НМП$. Для досягнення максимального рівня платоспроможності мають зберігатися тенденції до збільшення величини активів, зменшення нематеріальних активів та зобов'язань. На рис. 3 наведено структуру капіталу вітчизняних страховиків згідно із Законом України “Про страхування” від 07.03.1996 №85/96-ВР. Власні кошти мають становити різницю ринкових активів і зобов'язань, при цьому величина НМП не входить до складу власних коштів, а є розрахунковим показником. Можна констатувати, що чинна методика визначення платоспроможності страховика виконує контролюючу функцію щодо обсягів власних коштів на конкретну дату розрахунку ФМП і потребує додаткового дослідження в контексті співвідношень зобов'язань і ресурсів страхової компанії.

Порівняльний аналіз нормативів забезпечення платоспроможності свідчить, що українська система базується на європейській моделі Першої Директиви. Це відображено у нормах Закону України “Про страхування”. Водночас вітчизняні вимоги до платоспроможності є суттєво нижчими за відповідні у “Solvency I” та “Solvency II”, що пояснюється швидшими змінами європейських норм, розвитком економіки і процесами глобалізації.

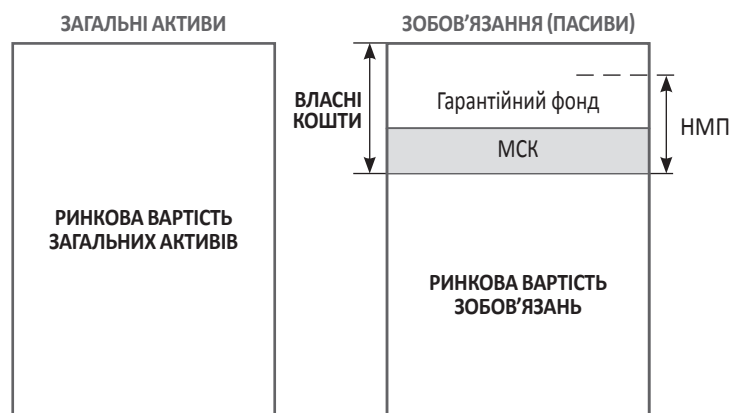

Рис. 3. Структура капіталу вітчизняних страховиків

Крім того, у науковій літературі і законодавстві України терміни “фонд”, “капітал”, ФМП, НМП, МСР, MGF нечітко сформульовані і не відповідають визначенням інструментів державного регулювання платоспроможності страховиків у ЄС (табл. 3).

Фінансовому регулюванню вітчизняних страховиків властиві й інші недоліки, серед яких показовими, на нашу думку, є такі:

- кредитоспроможність перестраховиків і ризики перестраховування у резидентів і нерезидентів враховані не повною мірою;
- не враховується можливість короткострокового страхування життя (менше 10 років);
- при розрахунку НМП і ФМП не враховуються ринковий, кредитний та інвестиційний ризики;
- неоптимальне податкове регулювання страховиків;
- мінімальна гармонізація повноважень вітчизняного регулятора з повноваженнями регуляторів інших країн, що створює нерівні умови стосовно захисту українських власників полісів, а це особливо небезпечно для страхувальників транснаціональних компаній.

З табл. 3 можна бачити, що відповідно до Закону України “Про страхування” вітчизняні страховики повинні мати не мінімальний гарантійний фонд (за “Solvency I”) або мінімально необхідний капітал (за “Solvency II”), а так званий мінімальний статутний капітал (МСК). МСК для life-компаній повинен дорівнювати 1,5 млн євро, для non-life-компаній – 1 млн євро. У вітчизняному законодавстві не встановлено критеріїв для мінімального необхідного капіталу, натомість визначено нормативні розміри мінімального статутного капіталу. Після вступу України до СОТ вимоги до статутного капіталу стають суворішими для life-компаній (збільшуються до 10 млн євро) і залишаються без суттєвих змін для non-life-страховиків.

Отже, в Євросоюзі на сьогодні створена і набуває розвитку сучасна система страхового нагляду, що ґрунтується на досвіді страхового та банківського регулювання багатьох країн. Вона дає змогу оцінювати не тільки кількісні, а й якісні параметри діяльності страховиків, водночас органам

Таблиця 3

Порівняння інструментів державного регулювання платоспроможності страховиків для України і ЄС

Назва	Страхове законодавство ЄС	Страхове законодавство України
Резерви	Technical Reserves (розраховуються)	Технічні резерви (розраховуються)
	Mathematical Reserves (розраховуються)	Математичні резерви (розраховуються)
Запас (маржа) платоспроможності	Required Solvency Margin (RSM) – необхідна маржа платоспроможності за “Solvency I” (розраховується)	Нормативний запас платоспроможності (НЗП) або нормативна маржа платоспроможності (НМП) (розраховується)
	Solvency Capital Requirements (SCR) – необхідний платоспроможний капітал за “Solvency II” (розраховується)	
	Available Solvency Margin (ASM) – доступна маржа платоспроможності (розраховується)	
Гарантійний фонд/капітал	Guarantee Fund – гарантійний фонд (вільні від зобов’язань кошти)	Фактичний запас платоспроможності (ФЗП) або фактична маржа платоспроможності (ФМП) (розраховується)
	Minimum Guarantee Fund (MGF) – мінімальний гарантійний фонд за “Solvency I” (нормативно визначено обсяг залежно від спеціалізації)	Гарантійний фонд (сума додаткового і резервного капіталів та нерозподіленого прибутку)
	Minimum Capital Requirements (MCR) – мінімально необхідний капітал за “Solvency II” (нормативно визначено обсяг залежно від спеціалізації)	Критеріїв не визначено
Статутний фонд/капітал	Subscribed Capital – передплатний (підписний) капітал (повинен бути не менше MCR залежно від спеціалізації)	Критеріїв не визначено
	Paid-Up Share Capital – сплачена частка капіталу (нормативно визначена частка на початок діяльності)	Статутний капітал (повинен бути не менше мінімального статутного капіталу залежно від спеціалізації)
	Критеріїв не визначено	Сплачений капітал (нормативно визначена частка – не менше 50 % на момент реєстрації акцій) Мінімальний статутний фонд; у 2011 замінено на “мінімальний статутний капітал” (нормативно визначений обсяг залежно від спеціалізації)

страхового нагляду надаються широкі права у застосуванні превентивних заходів на всіх стадіях виникнення проблем.

Якщо відповідно до Першої Директиви органи страхового нагляду повинні були контролювати рівень платоспроможності страхових компаній, правильність формування страхових резервів та їх розміщення, то на сьогодні вони додатково перевіряють надійність систем управління, ведення бухгалтерського обліку та системи внутрішнього контролю страхових компаній, наявність інструментів, що дають можливість відстежувати абсолютну платоспроможність страхових компаній. Розроблення моделей внутрішніх ризиків компаній згідно із “Solvency II” у країнах ЄС тільки починається, проте вже можна говорити про потенційну небезпеку того, що страхові компанії не розроблятимуть внутрішні моделі, а обмежуватимуться застосуванням стандартної моделі SCR, що може призвести до неточностей у розрахунках.

Українське страхове законодавство базується на європейській моделі Першої Директиви і значно відстає від сучасної системи фінансового регулювання ЄС. Враховуючи європейський досвід фінансового регулювання, який базується на концептуальних засадах “Solvency I” і “Solvency II”, можна стверджувати, що для підвищення ефективності фінансового регулювання вітчизняного страхового ринку необхідно:

- гармонізувати понятійний апарат і вимоги платоспроможності з відповідними в ЄС;
- відмовитися від наявної практики механічного підвищення нормативів без їх методичного, фінансового та актуарного обґрунтування;
- встановити вимоги, що ґрунтуються на міжнародних правилах платоспроможності, які мають підпорядковуватися загальним принципам;
- розробити сучасні моделі оцінювання платоспроможності на основі оцінки ризиків;
- врахувати розмірний ефект у страхуванні та застосувати принцип пропорційності витрат і ступеня впливу на ринок розмірам страховика: невеликі страховики не повинні здійснювати дуже великі витрати з розрахунку ризиків і складання звітності;
- зобов’язати страховиків публікувати в повному обсязі щорічну бухгалтерську звітність, відомості про їхніх керівників і власників як у друкованих виданнях, так і в інтернеті (на офіційних сайтах страхових компаній та на сайті Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України);
- підвищити прозорість процесу страхового нагляду;
- зобов’язати страховиків України створювати власні системи ризик-менеджменту і розкривати їх основи;
- запровадити ступеневий принцип втручання державного страхового нагляду в діяльність страховика залежно від рівня забезпечення фінансових показників, вимог щодо платоспроможності і критеріїв ризик-менеджменту;
- розширити повноваження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України щодо втручання, встановлення стандартів та вимог на підставі досвіду ризик-менеджменту на ринку.